

ЧАСТИНА II

Розділ 7

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ТА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

**Основні інститути Альянсу з формування політики та прийняття
рішень**

Політика консенсусу і спільного прийняття рішень

Врегулювання криз

Оборонний аспект

Ядерна політика

Сфера економіки

Інформування громадськості

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ТА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

ОСНОВНІ ІНСТИТУТИ АЛЬЯНСУ З ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ТА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Північноатлантична рада

Північноатлантична рада (ПАР), яка складається з постійних представників усіх країн-членів, котрі збираються на засідання щонайменше раз на тиждень, наділена реальною політичною владою і повноваженнями приймати рішення. Засідання Ради проводяться також і на вищому рівні за участю міністрів закордонних справ, міністрів оборони або глав урядів, при цьому її повноваження зберігаються повною мірою, а рішення, прийняті на зустрічах будь-якого рівня, мають однаковий статус і чинність. Рада виконує важливі представницькі функції та приймає декларації і комюніке, у яких пояснюються політика і рішення Альянсу як широкій громадськості, так і країнам, які не є членами НАТО.

Рада є єдиним органом Альянсу, повноваження якого визначено безпосередньо в Північноатлантичному договорі. Рада, згідно з Договором, має повноваження створювати підпорядковані органи. З часу підписання Договору було створено багато комітетів і груп з планування на підтримку роботи Ради або для відповідальної роботи у конкретних галузях, таких як оборонне планування, ядерне планування та військові справи.

Отже, Рада є унікальним форумом для проведення широкомасштабних консультацій між урядами держав-учасниць з усіх питань, що торкаються їхньої безпеки і, водночас, є найважливішим органом, що приймає рішення в НАТО. Усі країни - члени Альянсу мають однакове право висловлювати свої погляди за столом засідань Ради. Рішення, які приймаються, є виразом колективної волі урядів держав-членів і приймаються за спільної згоди. Усі уряди держав-членів є розробниками політичного курсу, який формується в Раді, або від її імені, та творцями консенсусу, на основі якого приймаються рішення.

Кожен уряд представлений у Раді постійним представником у ранзі посла. Допомогу постійному представникові у його роботі надає

політичний та військовий персонал, або делегація при НАТО, кількість членів яких може варіюватися.

Коли Рада проводить засідання у такому форматі, її часто називають "Постійною радою". Двічі на рік, а іноді й частіше, Рада проводить зустрічі на рівні міністрів, коли кожна держава представлена своїм міністром закордонних справ. Засідання Ради також відбуваються на рівні міністрів оборони. Саміти, в роботі яких беруть участь глави держав та урядів, відбуваються тоді, коли необхідно розглянути особливо важливі питання або ключові моменти розвитку політики Альянсу в галузі безпеки.

Хоча Рада засідає, як правило, раз на тиждень, вона може зібратись, у разі потреби, в будь-який час. Головує на засіданнях Ради Генеральний секретар НАТО, а за його відсутності - його заступник. Той посол, або постійний представник у Раді, який перебуває на цій посаді найдовше, отримує титул дуаєна Ради. Хоча його функції є загалом церемоніальними, дуаєн може виконувати і більш конкретну роль, наприклад, очолити засідання і дискусії під час обрання нового Генерального секретаря. На зустрічах на рівні міністрів закордонних справ міністр однієї з держав перебирає на себе роль Почесного Президента. Ця посада щороку передається по черзі представникам усіх країн-членів за англійським алфавітом. Порядок старшинства у Постійній раді визначається на основі тривалості терміну перебування на посаді, але на засіданнях ради будь-якого рівня постійні представники сидять за столом в алфавітному порядку, згідно з назвою держави англійською мовою. Така само система діє в усіх комітетах НАТО.

Питання, які обговорюються, і рішення, які приймаються на засіданнях Ради, стосуються всіх аспектів діяльності організації і часто ґрунтуються на звітах та рекомендаціях, підготовлених підпорядкованими комітетами на запит Ради. Так само будь-який національний представник або Генеральний секретар може запропонувати тему для обговорення. Постійні представники діють згідно з інструкціями зі своїх столиць, повідомляючи та пояснюючи погляди і політичні рішення своїх урядів колегам за столом переговорів. І навпаки, вони доповідають своїм урядам про погляди й позиції інших урядів, про нові події, надають їм інформацію щодо пошуків консенсусу з важливих питань, а також щодо відмінностей між національними позиціями у тих чи інших сферах.

Коли необхідно приймати рішення, дії узгоджуються на основі одностайності і спільної згоди. Жодне рішення не приймається на основі голосування чи за більшістю голосів. Кожна держава, представлена в Раді або в будь-якому з підпорядкованих їй комітетів, зберігає абсолютний суверенітет і відповідальність за свої рішення.

Підготовку до роботи Ради виконують підпорядковані їй комітети, які відповідають за конкретні галузі політики. Значну частину такої роботи виконує Вищий політичний комітет (ВПК), до складу якого входять заступники постійних представників, і який, у разі необхідності, може посилюватися за рахунок відповідних національних експертів. У таких випадках він називається “посиленим” - ВПК(П). Вищий політичний комітет відповідає в першу чергу за підготовку більшості заяв та комюніке Ради, а перед зустрічами на рівні міністрів готує проекти текстів, які потім має затвердити Рада. Іншими аспектами політичної роботи опікується Політичний комітет, до якого входять політичні радники або консультанти з національних делегацій.

Коли Рада збирається на рівні міністрів оборони або розглядає оборонні питання та аспекти оборонної стратегії, до роботи як головні дорадчі органи можуть бути залучені інші вищі комітети, зокрема такі, як Виконавча робоча група. Якщо на порядку денному Ради стоять фінансові питання, тоді за підготовку її роботи буде відповідати Вища рада з ресурсів, або військовий чи цивільний Бюджетні комітети, або Комітет з інфраструктури, залежно від того, які проблеми розглядаються. З огляду на тему дискусії провідна роль у підготовці засідань Ради та нагляді за виконанням її рішень передається вищому комітету, який відповідає за конкретну галузь.

Секретаріат Ради складається із співробітників відповідних підрозділів та відділів Міжнародного секретаріату, зокрема Виконавчого секретаря, який відіграє координуючу роль у забезпеченні виконання доручень Ради, а також запису і поширення її рішень. Виконавчий секретар є також і секретарем Ради.

Комітет оборонного планування

Комітет оборонного планування (КОП), як правило, складається з постійних представників, але мінімум двічі на рік збирається на рівні міністрів оборони. Він опікується всіма оборонними питаннями та справами, що торкаються колективного планування оборони. За винятком Франції, у цьому органі представлені всі держави - члени Альянсу. Комітет оборонного планування дає настанови військовому керівництву НАТО і, в межах своїх повноважень, має такі ж самі функції та владу, як і Рада в межах своєї компетенції.

Діяльність Комітету оборонного планування забезпечує ряд підпорядкованих комітетів, які мають конкретні галузі відповідальності, зокрема Комітет оборонного аналізу, який контролює процес планування збройних сил у НАТО й вивчає інші питання, що належать до інтегрованої

військової структури. Як і Рада, Комітет оборонного планування користується послугами відповідного вищого комітету для підготовчої роботи та нагляду за виконанням його рішень.

Група ядерного планування

Міністри оборони держав-членів, які беруть участь у роботі Комітету оборонного планування НАТО, регулярно зустрічаються в Групі ядерного планування (ГЯП), де вони обговорюють конкретні політичні питання, пов'язані з ядерною зброєю. Ці дискусії стосуються широкого спектра питань ядерної політики, зокрема розгортання, безпеки, захищеності і життєздатності ядерної зброї, систем інформації і зв'язку, контролю за ядерними озброєннями, і ширших питань, що хвилюють всіх, наприклад, непоширення ядерної зброї. Ядерна політика Альянсу постійно переглядається, а щодо її модифікації чи адаптації у світлі нових подій, так само як і щодо вдосконалення процедур планування і консультацій, приймаються спільні рішення.

Діяльність Групи ядерного планування забезпечує Штабна група ГЯП, до якої входять члени національних делегацій країн, що беруть участь у роботі ГЯП. Від імені постійних представників ГЯП Штабна група виконує всю поточну роботу. Вона засідає раз на тиждень, а в разі необхідності й частіше.

Група високого рівня (ГВР) ГЯП була створена як вищий дорадчий орган при ГЯП з ядерної політики та питань планування. У 1998/99 роках, на додаток до своєї головної відповідальності ГВР перебрала на себе функції та відповідальність тодішньої Групи вищого рівня з питань захисту зброї (ГВРЗЗ), яка відповідала за нагляд за безпекою ядерної зброї, питаннями захисту та життєздатності. ГВР очолювана представниками США і складається з національних політиків та експертів, які зустрічаються декілька разів на рік і обговорюють різні аспекти ядерної політики та планування в НАТО, а також справи, що торкаються безпеки і захищеності ядерної зброї.

ПОЛІТИКА КОНСЕНСУСУ І СПІЛЬНОГО ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Участь незалежних і суверенних держав у процесі формування політики Альянсу та її втілення у життя потребує, аби уряди всіх держав - членів НАТО мали повну інформацію про політичний курс та наміри один одного і розуміли підґрунтя позиції кожного члена Альянсу. Це потребує

проведення постійних політичних консультацій, по можливості на стадії вироблення спільної політики і до ухвалення відповідних рішень на національному рівні.

Систематичні політичні консультації в НАТО розпочались у вересні 1949 року, коли Північноатлантична рада вперше зібралась на своє засідання, невдовзі після того, як Північноатлантичний договір набув чинності. Відтоді цей процес змінювався та вдосконалювався з урахуванням нових обставин. Головним форумом для проведення консультацій залишається Рада, її засідання відбуваються з дотриманням мінімуму формальностей, а дискусії проводяться в атмосфері прямоти і відвертості. Головуючий на засіданнях Генеральний секретар НАТО відіграє чільну роль при проведенні обговорень, а також виступає головним представником і речником Ради у контактах з окремими урядами та громадськістю.

Регулярні консультації також відбуваються у рамках інших форумів, межі відповідальності яких визначаються Радою: Політичний комітет на вищому та інших рівнях, Група з питань координації політики, Регіональні експертні групи, Спеціальні робочі групи з політичних питань, Консультативна група з питань політики в атлантичному регіоні, а також інші спеціальні комітети, які відіграють безпосередню роль у сприянні політичним консультаціям між урядами держав НАТО. Як і Північноатлантична рада, вони спираються у своїй роботі на Міжнародний секретаріат, що працює під керівництвом Генерального секретаря, та Міжнародний військовий штаб, очолюваний директором і через нього уповноважений підтримувати діяльність Військового комітету.

Політичні консультації між членами Альянсу не обмежуються подіями, що відбуваються на території дії Північноатлантичного договору. Дедалі частіше події поза географічними межами НАТО мають вплив на країни Альянсу, а відтак стають предметом обговорення під час засідань Ради або підпорядкованих їй комітетів. Механізм проведення консультацій є легкодоступним і широко використовується членами Альянсу навіть за таких умов, коли НАТО як організація не бере безпосередньої участі в тих чи інших подіях. Через спільні консультації держави НАТО мають змогу заздалегідь виявити вірогідні сфери для скоординованих дій в інтересах безпеки і стабільності.

Консультації потребують не лише політичні питання, їх використовують також у багатьох інших галузях. Цей процес відбувається безперервно як на формальному, так і неформальному рівнях, у найкоротші терміни та з мінімальними незручностями, адже приміщення, де працюють національні делегації, розташовані також у штаб-квартирі НАТО. Це дає змогу, в разі потреби, без зволікань проводити інтенсивну

роботу з особливо важливих чи нагальних питань за участі представників усіх заінтересованих урядів.

Консультації, які проводяться в НАТО, можуть відбуватися в різних форматах. На початковому рівні - це простий обмін думками та інформацією. На іншому рівні консультації мають форму повідомлень урядів про рішення і заходи, які ухвалені й здійснені або мають бути ухвалені чи здійснені найближчим часом і які так чи інакше торкаються інтересів інших членів Альянсу. В інших випадках це може бути попередня інформація про майбутні дії або рішення, які плануються урядами. Таким чином, іншим урядам надається можливість їх схвалити або прокоментувати. Консультації можуть також мати форму дискусій, спрямованих на досягнення консенсусу при ухваленні рішень щодо політичного курсу або заходів на його підтримку. І, нарешті, консультації дають можливість досягти взаємоприйнятних угод стосовно колективних рішень або дій Альянсу в цілому.

Регулярні консультації проводяться також з країнами-партнерами у рамках Ради євро-атлантичного партнерства (РЄАП); з Росією - головним чином під час засідань Постійної спільної ради (ПСР) НАТО - Росія; з Україною в рамках Комісії НАТО - Україна; з країнами - учасницями Середземноморського діалогу, через Середземноморську Групу співпраці. Під час проведення консультацій на цих форумах застосовуються ті ж самі принципи, що віддавна лежать в основі процесу консультацій в межах самого Альянсу, а обговорення проходять у душі відкритості та співпраці. Роль кожної з вищеназваних інституцій пояснюється в інших розділах. І, нарешті, існує можливість проведення консультацій між НАТО та будь-яким активним учасником програми "Партнерство заради миру", якщо ця країна відчуває пряму загрозу своїй територіальній цілісності, політичній незалежності та безпеці.

Процес ухвалення рішень в Альянсі базується на консенсусі і загальній згоді, що зберігає індивідуальний досвід та власну позицію кожної країни і, водночас надає в їх розпорядження такі механізми і процедури, котрі дозволяють вживати спільних, швидких і рішучих заходів, коли того вимагають обставини. Щоденний обмін інформацією і проведення консультацій дає змогу урядам, часто заздалегідь обізнаним з проблемами один одного, збиратися, в разі необхідності, на термінову зустріч для вироблення спільної політики. Якщо виникають розбіжності, їх намагаються усунути спільними зусиллями, аби колективні дії спиралися на узгодженні рішення, які підтримують всі члени Альянсу. Ухвалені в такий спосіб рішення віддзеркалюють спільну рішучість усіх держав НАТО виконувати їх у повному обсязі. Це забезпечує додаткову

підтримку та довіру до складних політичних рішень, або таких, що пов'язані із конкуруючими вимогами щодо ресурсів.

Усі члени НАТО є повноправними учасниками процесу політичного співробітництва в межах Альянсу, і всі вони однаково зобов'язані виконувати умови Північноатлантичного договору, не в останню чергу - Статтю 5, яка є символом неподільності їхньої безпеки і згідно з якою напад на одну чи кілька держав НАТО вважається нападом на всі країни Альянсу.

Водночас процес розвитку Альянсу дав можливість проявляти достатню гнучкість і брати до уваги відмінності у вимогах та політиці різних держав, що складають НАТО. Ця гнучкість проявляється по-різному. В деяких випадках такі розбіжності мають переважно процедурний характер і їх можна подолати без особливих труднощів. Наприклад, Ісландія, яка не має збройних сил, може надсилати цивільного представника для участі у засіданнях військових органів НАТО, якщо бажає. В інших випадках відмінності мають складнішу природу. Франція, яка була серед засновників НАТО в 1949 році, залишається повноправним членом політичних структур Альянсу, але вийшла з інтегрованої військової структури в 1966 році. Іспанія приєдналась до Альянсу у 1982 році, проте, відповідно до результатів національного референдуму 1986 року, також залишається поза межами інтегрованої військової структури НАТО.

На саміті НАТО 1997 року в Мадриді Іспанія проголосила свою готовність брати повноправну участь у формуванні нової командної структури НАТО після прийняття відповідного рішення. У грудні 1997 року нова командна структура була узгоджена в цілому, зокрема було прийнято рішення щодо типу, кількості та розташування військових штабів. Наприкінці року міністри оборони та закордонних справ НАТО в своєму комюніке вітали заяву Іспанії щодо приєднання до нової військової структури та повноправної участі в роботі нової командної структури, яка була щойно затверджена.

Існують також відмінності між членами НАТО, які зумовлені географічним положенням, політичною чи військовою ситуацією або вимогами національних конституцій. Наприклад, участь Норвегії та Данії у військовій діяльності НАТО має відповідати вимогам їхніх національних законодавств, які забороняють розміщення на території цих держав ядерної зброї або іноземних військ у мирний час. В іншому контексті до військових заходів, які здійснюються на основі регіональних угод, можуть залучатися лише збройні сили відповідних держав регіону, або формування, які оснащені для виконання конкретних заходів. Це стосується, наприклад, військових частин з різних країн, що увійшли до

складу мобільних сил командування ОЗС НАТО в Європі та до військово-морських сил постійного базування НАТО.

ВРЕГУЛЮВАННЯ КРИЗ

Значення, яке країни - члени НАТО надають питанням врегулювання кризових ситуацій, відбиває оприлюднена у 1999 році Стратегічна концепція, яка вважає врегулювання кризових ситуацій фундаментальними завданнями в галузі безпеки. В ній зазначено, що задля посилення безпеки і стабільності в євро-атлантичному регіоні НАТО готове зробити свій внесок в запобігання конфліктам та активно залучитись до врегулювання кризової ситуації (включно з операціями з реагування на кризу) в разі консенсусу між її членами, з огляду на кожну конкретну ситуацію і відповідно до статті 7 Вашингтонського договору. Утримання загальної здатності успішно врегульовувати кризи є невід'ємною рисою стратегії Альянсу із збереження миру та посилення євро-атлантичної стабільності і безпеки.

Політика Альянсу з врегулювання криз після закінчення холодної війни адаптувалась до радикально нового характеру ризиків, з якими він нині стикається. Вона ґрунтується на трьох взаємодоповнюючих елементах: діалозі; співпраці з іншими країнами; утриманні колективної обороноздатності НАТО. Кожен з них має забезпечити мирне запобігання або розв'язання кризових ситуацій, що зачіпають безпеку євро-атлантичного регіону.

Консультації між членами НАТО відіграють ключову роль у врегулюванні криз, а за часів, коли зростає напруженість і виникають кризи, вони набувають особливого значення. За таких обставин саме від вчасних і постійних консультацій між урядами держав Альянсу залежить швидке досягнення консенсусу і ухвалення рішень щодо здійснення політичних і військових заходів, а також щодо дій цивільних організацій в умовах надзвичайних ситуацій. Головними форумами НАТО для проведення інтенсивних консультацій в таких ситуаціях є Північноатлантична рада та Комітет оборонного планування, яким надають підтримку Група координації політики, Політичний комітет, Військовий комітет та Головний комітет планування на випадок надзвичайних ситуацій. Інші комітети НАТО також виконують певну роботу, якщо виникає потреба.

Методи та процедури цих органів становлять механізм врегулювання криз. Зв'язок та інші технічні засоби, необхідні для забезпечення всього процесу, надає Ситуаційний центр, що працює цілодобово.

Для випробування і вдосконалення заходів з врегулювання криз систематично проводяться військові навчання за спільною участю головнокомандувачів НАТО та національних урядів. Всю роботу, пов'язану із заходами, процедурами та засобами врегулювання криз, а також з підготовкою і проведенням відповідних військових навчань, координує Комітет Ради з питань операцій і навчань, який також відповідає за співпрацю з країнами-партнерами в цій галузі.

Країни-партнери роблять важливий внесок в цю роботу і врегулювання криз є одним з узгоджених напрямів діяльності, передбачених Робочим планом в межах Партнерства заради миру, а також індивідуальними програмами партнерства. Діяльність в цій галузі включає брифінги і консультації, курси та участь країн-партнерів у щорічних навчаннях НАТО з врегулювання криз, а також розробку базових документів з цих питань для країн-партнерів. Врегулювання криз також належить до сфери консультацій і співпраці в "Основоположному акті про взаємні відносини, співпрацю та безпеку між НАТО і Російською Федерацією" та у "Хартії про Особливе партнерство між НАТО і Україною" (див. розділ 3). Дискусії з цієї тематики ведуться також в контексті Середземноморського діалогу.

ОБОРОННИЙ АСПЕКТ

У сучасних політичних і стратегічних умовах Європи, успіх НАТО у справі збереження миру та запобігання війні більше, ніж у минулому, залежить від ефективності превентивної дипломатії та успішного врегулювання криз, які негативно позначаються на безпеці. Таким чином політичні, економічні, соціальні та екологічні чинники безпеки і стабільності набувають дедалі більшої ваги.

Проте оборонний компонент залишається необхідним чинником і сприяє зміцненню стабільності в Європі і врегулюванню криз. Реорганізація збройних сил Альянсу після закінчення холодної війни зробила НАТО спроможною ефективно реагувати на значно більшу кількість варіантів обстановки за нових умов. Проте наявність необхідного військового потенціалу і безумовна готовність до виконання спільних дій для забезпечення колективної оборони і надалі залишаються основними складовими політики Альянсу в галузі безпеки. Військова спроможність у поєднанні з політичною солідарністю мають запобігти будь-яким спробам вдатися до насильницьких дій чи залякувань і не допустити, аби збройна агресія проти Альянсу могла розглядатися як потенційно успішна альтернатива, і тим самим гарантувати безпеку і територіальну цілісність

держав НАТО, а також захистити Європу від негативних наслідків, які може мати будь-яка загроза безпеці Альянсу.

Рамки процесу оборонного планування в НАТО забезпечуються фундаментальними принципами, які є основою колективної безпеки: політичною солідарністю між країнами-членами; розвиток співпраці та тісних зв'язків між ними в усіх галузях, де це йде на користь їх спільним та індивідуальним інтересам; спільні ролі та обов'язки і визнання взаємних зобов'язань; спільне утримання адекватних збройних сил для підтримки стратегії та політики Альянсу.

Держави НАТО самостійно і незалежно визначають обсяги і характер свого внеску в колективну оборону. Однак особливості оборонної структури НАТО потребують, аби країни приймали незалежні рішення з урахуванням загальних потреб Альянсу. Тому вони дотримуються узгоджених процедур, методів і механізмів оборонного планування, за допомогою яких визначається чисельність сил, необхідних для забезпечення політики Альянсу, координуються національні плани оборони та планові завдання, які відповідають інтересам НАТО в цілому¹. Процес планування враховує різні показники, такі, зокрема, як зміна політичних обставин; кількісні оцінки військових командувань НАТО щодо збройних сил, необхідних для виконання покладених на них завдань; розвиток технологій; справедливий розподіл функцій, ризиків та відповідальності в межах Альянсу; індивідуальні економічні та фінансові можливості держав-членів. Таким чином цей процес забезпечує спільне обговорення усіх чинників з метою найдоцільнішого використання національних оборонних ресурсів.

Щорічний обмін інформацією щодо планів окремих країн забезпечує координацію діяльності міжнародного цивільного і військового персоналу, військових органів НАТО та урядів держав Альянсу. Це дає можливість зіставити наміри кожної держави з потребами НАТО в цілому і, в разі необхідності, переглянути їх відповідно до нових політичних директив, ухвалених на рівні міністрів, вимог щодо модернізації збройних сил та змін у їхніх функціях і відповідальності. Усі ці аспекти ретельно переглядаються і аналізуються на всіх етапах процесу оборонного планування.

Складовою процесу адаптації Альянсу був перегляд процесу оборонного планування. Висновки цього перегляду були схвалені міністрами НАТО в червні 1997 року. Тепер використовується вдосконалений, послідовний і чіткий процес, спрямований на формування таких збройних сил і ресурсів, які будуть спроможні виконувати усі

1 Франція не бере участь у плануванні сил.

завдання Альянсу. Зокрема, передбачається підтримка операцій, які можуть здійснюватись під проводом Європейського Союзу (ЄС) в контексті власне Європейської системи безпеки і оборони. Новий процес оборонного планування передбачає також підтримку всіх європейських членів Альянсу в галузі їх індивідуального планування для вищезгаданих операцій.

Вихідною точкою процесу оборонного планування впродовж останніх років стало затвердження в 1991 році Стратегічної концепції НАТО, що визначила цілі Альянсу та засоби їх досягнення. Перша Стратегічна концепція поступилась місцем новій Стратегічній концепції, яка була ухвалена главами держав - членів НАТО у Вашингтоні на саміті в квітні 1999 року. Детальні напрями роботи визначаються кожні два роки міністрами оборони в документі "Керівні вказівки міністрів". Цей документ містить директиви щодо оборонного планування взагалі і формування збройних сил зокрема. Він враховує політичні, економічні, технологічні та військові фактори, що можуть вплинути на розвиток збройних сил і оборонних ресурсів Альянсу; визначає пріоритетні та проблемні галузі планування для військових органів НАТО і для окремих держав Альянсу. Йдеться про формування збройних сил і ресурсів, призначених забезпечити колективну оборону та на випадок виконання завдань поза межами дії Статті 5 Вашингтонського договору². Документ також визначає напрями співпраці з іншими організаціями, якщо в тому є потреба. В результаті виконаного у 1997 році перегляду процесу оборонного планування керівні напрями тепер містять окремий розділ політичних директив Західноєвропейського Союзу (ЗЄС), що визначають вірогідний обсяг операцій під керівництвом європейських структур.

Конкретні цілі формування та планування збройних сил кожної країни визначаються на основі цього базового документа. Ці конкретні цілі планування, відомі як "Цільові завдання", як правило, охоплюють період у шість років, але в окремих випадках можуть сягати і далі. Так само, як і керівні напрями, визначені міністрами, вони переглядаються кожні два роки.

Щороку міністри оборони переглядають плани Альянсу в галузі оборони і укладають спільний "Щорічний аналіз оборонних питань", який містить керівні вказівки міністрів. Цей аналіз спирається на

2 Стаття 5 Північноатлантичного договору передбачає стримування сил, що можуть бути використані проти Альянсу, та проголошує принцип колективної оборони: напад на будь-яку країну Альянсу розглядається як напад на всі держави НАТО. Діяльність Альянсу, що не регламентується Статтею 5, належить до "операцій поза межами дії Статті 5".

інформацію щодо планів розвитку збройних сил та оборонних витрат на п'ять років, яку уряди держав Альянсу щороку розробляють і подають до Альянсу відповідно до запитань Анкети оборонного планування (АОП) НАТО. Мета щорічного аналізу оборонних питань - оцінити внесок кожної країни у колективну оборону з урахуванням її можливостей та труднощів, а також виконання "Цільових завдань" збройних сил. Підсумком щорічного аналізу є укладення спільного Плану збройних сил НАТО, на основі якого розробляються п'ятирічні плани Альянсу в галузі оборони.

Інформація, що надається країнами відповідно до запитань Анкети оборонного планування, водночас розглядається спеціалістами Міжнародного секретаріату (МС) та військовими органами НАТО. Міжнародний секретаріат готує проекти "Національних розділів", окремих планів по кожній країні, в яких детально викладається все, що стосується неузгоджених розбіжностей між "Цільовими завданнями" НАТО та національними планами оборони, зокрема відповідність цих планів вимогам операцій під проводом ЄС. В документі також зазначається досягнутий чи розрахунковий обсяг виконання зобов'язань щодо національних збройних сил на поточний рік, подаються пояснення існуючих недоліків та аналізуються зусилля держави з урахуванням її можливостей і труднощів. До проекту "Національного розділу" додається оцінка Верховних головнокомандувачів НАТО військової спроможності збройних сил стосовно оперативних вимог та завдань, до виконання яких вони мають бути готовими.

Проекти "Національних розділів" розглядаються на багатосторонній основі, зокрема аналізується обсяг виконання зобов'язань щодо підготовки збройних сил на поточний рік. Такий аналіз має забезпечити узгодження можливих розбіжностей між оборонними планами окремих країн та "Цільовими завданнями" або планами НАТО. Враховується також і те, наскільки плани окремих членів Альянсу відповідають вимогам забезпечення операцій під проводом ЗЄС і здатні посприяти узгодженню оборонних планів окремих союзників.

"Національні розділи" та оцінка Військового комітету НАТО використовуються для укладення Загального звіту, що подається на розгляд Комітету оборонного планування. Комітет розробляє п'ятирічний план будівництва збройних сил НАТО, що має бути затверджений міністрами оборони, та аналізує загальний баланс, здійсненність та прийнятність плану. В плані також подаються відомості щодо виконання окремими країнами зобов'язань на поточний рік та оцінка рівня досягнення загальних і конкретних цілей, зокрема тих, що стосуються операцій під проводом ЄС, які містяться в "Керівних вказівках" міністрів. Складовою загального процесу консультацій є позачергові консультації з

окремими членами Альянсу, які проводяться у випадках внесення суттєвих змін у національні плани та зобов'язання, що були затверджені міністрами в процесі аналізу оборонного планування та розробки "Цільових завдань". Такі консультації проводяться також, якщо час прийняття національних рішень не дає можливості відкласти їх розгляд до наступного чергового аналізу оборонного планування.

ЯДЕРНА ПОЛІТИКА

Перегляд ядерної стратегії НАТО та її позиції щодо ядерних сил є гарним прикладом тих позитивних змін, до яких вдався Альянс з метою адаптування до нової ситуації. За нових умов безпеки йому вдалося значно зменшити свою залежність від ядерних сил. Стратегія Альянсу і нині спрямована на запобігання війні, але можливість ядерної ескалації вже не є домінуючим чинником цієї стратегії.

Ядерні сили НАТО є чинником збереження миру і стабільності в Європі, оскільки роблять безглуздим будь-який широкомасштабний збройний конфлікт в євро-атлантичному регіоні. Звичайні озброєння не є достатніми для гарантії безпеки, а наявність ядерних сил позбавляє сенсу і робить неприйнятним ризик розв'язання агресії проти держав НАТО. Цей фактор також робить непевними плани тих країн, які могли б розраховувати на досягнення політичних чи військових переваг шляхом використання ядерної, біологічної або хімічної (ЯБХ)³ зброї проти країн Альянсу. Ядерні сили НАТО слугують не тільки інтересам Альянсу, але і країн-партнерів та Європи в цілому, оскільки вони зміцнюють європейську стабільність, протистоять загрозі використання зброї масового знищення і є суттєвим фактором стримування.

Значні скорочення ядерних сил засвідчили зменшення важливості цього фактора оборонної стратегії НАТО. В 1991 році Альянс прийняв рішення про скорочення ядерної зброї субстратегічних сил⁴ в Європі на 85 відсотків порівняно з рівнем періоду холодної війни. Окрім скорочень

3 Терміни ЯБХ (ядерна, біологічна та хімічна зброя) і ЗМЗ (зброя масового знищення) є взаємозамінними.

4 У різних країнах терміни "стратегічний" і "субстратегічний" дещо різняться значеннями. Стратегічні ядерні озброєння, як правило, визначаються як озброєння міжконтинентального радіуса дії (понад 5500 км), але у деяких випадках до них також можуть бути зараховані балістичні ракети проміжної дальності з меншим радіусом дії. Термін "субстратегічні ядерні озброєння" використовується в документах НАТО з 1989 р. з посиланням на ядерну зброю проміжної та малої дальності й нині стосується, головним чином, зброї повітряної доставки для літаків подвійного призначення НАТО (інші стратегічні ядерні озброєння виводяться з Європи).

субстратегічних сил, відбулися також скорочення стратегічних ядерних сил, що перебувають у розпорядженні країн НАТО.

З усього арсеналу ядерних сил наземного базування НАТО в Європі нині залишилися тільки бомби для літаків подвійного призначення. Запаси цієї зброї також були значно скорочені, як і кількість місць її складування, де наявний резерв зберігається в умовах посиленої безпеки. Рівень бойової готовності літаків подвійного призначення, які необхідні для використання цієї зброї, також поетапно знижується, оскільки дедалі більшого значення набуває використання цих літаків у складі звичайних збройних сил. Жодна одиниця ядерних сил НАТО не є націленою на будь-яку країну.

Держави Альянсу погодилися, що таких субстратегічних сил достатньо для досягнення цілей НАТО в сучасних умовах і в близькому майбутньому. Як було офіційно проголошено, розширення НАТО не передбачає зміни ядерної політики Альянсу. Держави НАТО не мають намірів, планів або підстав для розташування ядерної зброї на території нових членів Альянсу чи для зміни будь-яких аспектів сучасного підходу до ядерної політики. Вони також не вбачають можливості виникнення такої потреби в майбутньому.

Ядерні сили НАТО забезпечують надійність колективної безпеки для всіх держав Альянсу і додають впевненості тим країнам, які інакше відчували б себе незахищеними. Присутність приписаних до НАТО ядерних сил США в Європі забезпечує важливий політичний і військовий зв'язок між європейськими та північноамериканськими членами Альянсу. В свою чергу, участь неядерних держав НАТО у формуванні спільної ядерної політики свідчить про солідарність країн Альянсу, спільну відповідальність у галузі безпеки і готовність ділити між собою пов'язані з цим витрати і ризики.

Політичний контроль над ядерними силами НАТО також є спільною справою країн Альянсу. Незалежно від ядерного статусу країни, міністри оборони держав Альянсу зустрічаються в складі Групи ядерного планування НАТО для обговорення підходів до формування ядерних сил та розробки спільної ядерної політики Альянсу.

Більш детальну інформацію про роль ядерних сил НАТО в новому кліматі безпеки та про скорочення, які відбулись, дивіться в розділі 2.

СФЕРА ЕКОНОМІКИ

Засади, на яких здійснюється економічне співробітництво в межах Альянсу, визначені у Статті 2 Північноатлантичного договору, в якій записано, що держави - члени НАТО “намагаються усувати суперечності у своїй зовнішній економічній політиці та сприяють економічній співпраці між окремими або між усіма учасниками Договору”. Економічний комітет НАТО, створений з метою сприяння співпраці в цій галузі, є єдиним форумом НАТО, діяльність якого зосереджена виключно на консультаціях щодо питань економічного характеру, безпосередньо пов'язаних із політикою в галузі безпеки. Аналіз та колективна оцінка пов'язаних із безпекою показників економічного розвитку належать до ключових складових здійснюваної Альянсом координації оборонних планів і охоплює такі питання, як порівняльні аналізи військових витрат, розвиток оборонної промисловості, наявні ресурси для реалізації планів у галузі оборони та забезпечення ефективного використання коштів у оборонному секторі економіки державами - членами Альянсу.

Економічне співробітництво в рамках НАТО ґрунтується на розумінні того, що співробітництво в галузі політики несумісне з економічним протистоянням, тому всі члени Альянсу повинні щиро прагнути взаємодії в економічній та політичній галузях та охоче консультуватись між собою з приводу питань, які стосуються всіх членів НАТО і належать до сфери спільних інтересів.

Держави Альянсу усвідомлюють, що інші міжнародні організації та форуми, які опікуються проблемами економічної співпраці, ставлять перед собою й реалізують цілі та керуються принципами, які сформульовані в Статті 2 Північноатлантичного договору. Тому НАТО уникає дублювання заходів інших організацій і посилює співробітництво між членами Альянсу в економічній галузі, зокрема у вирішенні проблем, пов'язаних з питаннями безпеки і оборони. НАТО діє як форум, де розглядаються різні взаємопов'язані аспекти політичних, економічних та військових проблем і забезпечує реалізацію конкретних економічних заходів, спрямованих на захист спільних інтересів.

Широкий спектр економічних питань потребує ретельного аналізу в контексті пріоритетів загальних інтересів безпеки членів Альянсу. До таких питань належать, зокрема, видатки на потреби оборони і формування оборонного бюджету, перебудова оборонної промисловості, тенденції у структурі зайнятості в оборонній промисловості та планування витрат на оборонні цілі, доцільність цих витрат та їхній вплив на розміри і структуру збройних сил.

Відповідно до узгоджених Робочих планів економічна співпраця НАТО з країнами-партнерами розвивалась в галузях аналізу економічних аспектів безпеки, зокрема формування оборонних бюджетів і видатків та їхній зв'язок з економікою і реструктуризацією оборонної промисловості. Питання економічних аспектів оборони були включені і в План дій Ради євро-атлантичного партнерства на 2000-2002 роки. План дій охоплює такі питання:

- управління ресурсами в оборонних видатках;
- прозорість в оборонному плануванні та формуванні бюджету;
- перехід від військової повинності до професійної армії;
- використання територій, що належали закритим військовим базам;
- перебудова оборонної промисловості, зокрема, приватизація;
- регіональні питання.

Між Альянсом та країнами-партнерами відбувається плідний діалог у розгляді питань формування оборонного бюджету, аналізу фінансової ефективності скорочення видатків на оборону, планування та управління національними програмами оборони, законодавчого контролю оборонного бюджету, економічних аспектів системи військової повинності та професійної армії, а також ролі приватного сектора в обороні.

Економічні аспекти формування оборонних бюджетів та видатків залишаються ключовими питаннями співпраці між НАТО і країнами-партнерами. Зокрема, зусилля держав НАТО, спрямовані на застосування економічних критеріїв в управлінні оборонними бюджетами, є особливо актуальними. Галузі, в яких використовується досвід країн НАТО, охоплюють:

- нові принципи управління на основі досвіду комерційного сектора, спрямовані на створення оборонних агентств, відповідальних за надійне постачання товарів та послуг у межах певного бюджету;
- поширення конкуренції на оборонну галузь у формі укладання контрактів, ринкового тестування та зовнішнього фінансування;
- вдосконалення методів обмеження витрат та перегляд пріоритетів у контексті скорочення наявних ресурсів.

Економічна співпраця є також важливим чинником перебудови оборонної промисловості. Питання конверсії оборонної промисловості є одним із важливих аспектів співпраці між НАТО і Росією, що стоїть на порядку денному консультацій між двома сторонами. Не менш важливе місце це питання займає і в розвитку співпраці між НАТО і Україною.

На відміну від спеціалізованих фінансових інституцій, НАТО не має повноважень та ресурсів для фінансового забезпечення конкретних програм економічної співпраці. Проте Альянс докладає зусиль заради розвитку діалогу та обміну досвідом із спеціалістами з країн-партнерів, в яких відбувається процес перебудови.

Досвід співпраці в цій галузі свідчить про те, що не існує єдиної моделі перебудови оборонної промисловості. Хоча є багато спільних проблем і труднощів, кожна країна заінтересована у впровадженні своєї політики в цій галузі, з належним урахуванням національних, політичних, економічних та соціальних особливостей. Отже, з метою кращого розуміння цього дуалізму та узагальнення спільного досвіду, особлива увага приділяється суто практичним аспектам перебудови оборонної промисловості. Ця галузь співпраці охоплює конкретні проєктні дослідження, аналіз досвіду відповідних організацій, національних адміністрацій, певні аспекти управління приватними та державними компаніями, роботу регіональних та місцевих органів влади. Це дозволяє приділити належну увагу галузевим та регіональним складовим перебудови оборонної промисловості.

Співпраця в цій галузі буде і надалі зосереджена на практичних аспектах перебудови та адаптації оборонної промисловості з урахуванням регіональних особливостей. Тобто зміни попиту на ринку оборонної індустрії та відповідні зміни в пропозиції у процесі перебудови, так само, як і економічні наслідки цього процесу в цілому, будуть уважно відстежуватись. Оборонна промисловість дедалі більше втрачає свою виключну позицію і дедалі більше підкоряється законам ринку. Тож не менш важливим є аналіз економічного ефекту, який може мати приватизація оборонних підприємств.

Аспекти безпеки в контексті економічного розвитку обговорюються на щорічному колоков'юмі НАТО з питань економіки та інших семінарах і конференціях. На колоков'юмі збираються представники підприємницьких структур, університетів, національних та міжнародних адміністрацій, які використовують цей форум для розширеного обміну ідеями та практичним досвідом в галузі економіки. Теми, які обговорювались на останніх колоков'юмах з питань економіки, охоплювали соціальні та гуманітарні аспекти економічного розвитку і реформ у країнах-партнерах; статус цих реформ, їхні наслідки для безпеки, пов'язані з ними можливості та проблеми; процес приватизації в країнах-партнерах⁵.

5 Травневий 2001 року колоков'юм з питань економіки пройшов у Бухаресті й був присвячений взаємозв'язку між регіональною економічною співпрацею, безпекою і стабільністю. Результати обговорень на колоков'юмах щорічно видаються окремою книгою, яку можна придбати через Відділ інформації і преси НАТО (сектор розповсюдження). Результати обговорень також публікуються в Інтернет (<http://www.nato.int>).

ІНФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ

Уряд кожної держави НАТО відповідає за пояснення громадянам національної політики в галузі оборони і безпеки та роль цієї країни в НАТО. В кожній країні НАТО існують різні шляхи інформування громадськості щодо політики та цілей НАТО, оскільки їх визначення є компетенцією національних урядів, як і виділення необхідних для цього коштів. Всі уряди країн - членів НАТО визнають демократичне право громадян отримувати інформацію щодо діяльності міжнародних структур, які підтримують національну безпеку, а також усвідомлюють важливість забезпечення розуміння і підтримки урядової політики безпеки з боку громадськості.

Роль Відділу інформації та преси НАТО полягає в доповненні та наданні допомоги у здійсненні заходів, спрямованих на інформування громадськості в країнах НАТО; у забезпеченні щоденних зв'язків НАТО із засобами масової інформації; у поширенні інформації щодо Альянсу в державах - не членах НАТО, які виявляють у цьому заінтересованість. Така заінтересованість є результатом програм співробітництва і партнерства НАТО з державами - членами Ради євро-атлантичного партнерства (РЕАП), особливих двосторонніх відносин з Росією та партнерських відносин з Україною і Середземноморського діалогу, що розвивається.

Крім цього, увага, яку світова громадськість приділяє подіям у Боснії та Герцеговині і Косові, викликала необхідність розширення інформаційних програм, спрямованих на роз'яснення ролі НАТО у врегулюванні конфлікту на території колишньої Югославії та створенні умов для стабілізації ситуації в регіоні. Інші аспекти діяльності НАТО, такі як ініціатива "Партнерство заради миру", реструктуризація збройних сил НАТО та внутрішня перебудова Альянсу, посилення європейської складової в Альянсі, а також процес зовнішньої трансформації НАТО, привели до зростання громадського інтересу і викликали потребу у відповідних інформаційних заходах.

Проголошення політики відкритих дверей для країн, що бажають вступити в Альянс і, зокрема, процес приєднання трьох держав до НАТО, додали нового виміру до завдань в галузі інформаційної політики. В Чеській Республіці, Угорщині та Польщі національні уряди мають вирішувати питання інформування громадськості щодо наслідків членства їхніх країн в НАТО та забезпечення підтримки з боку населення подальшої діяльності трьох держав у межах Альянсу. В кожній з цих країн розуміння НАТО, відносин між цивільними та військовими в державах-членах, процесу прийняття рішень в Альянсі було обмеженим й іноді спотвореним

колишніми негативними стереотипами громадської свідомості, глибоко укоріненим сприйняттям та браком надійної інформації. Відтак Відділ інформації та преси НАТО взяв на себе зобов'язання в межах своїх можливостей надати допомогу урядам трьох країн у реагуванні на інформаційні потреби населення. Крім того, дедалі більше уваги надається питанням безпеки та НАТО в кожній з дев'яти країн, що беруть участь у втіленні Плану отримання членства (MAP), ухваленого на Вашингтонському саміті у квітні 1999 року (див. розділ 3). Відтак інформаційна діяльність НАТО пристосовується до необхідності адекватно задовольняти потреби в інформації про Альянс в кожній з цих країн.

Головною метою політики Альянсу в галузі інформації та преси є розширення громадського розуміння питань безпеки та залучення громадян до ґрунтового і конструктивного обговорення поточних аспектів безпеки та формування політики на майбутнє. Всі плани заходів та робочі програми, розроблені з метою підтримки головних ініціатив, започаткованих державами НАТО в останні роки, містять окремі розділи, присвячені інформаційному забезпеченню. Прикладом є План дій РЕАП, затверджений міністрами закордонних справ країн РЕАП, робочі програми Постійної спільної ради НАТО - Росія та Комісії НАТО - Україна, а також заходи, що здійснюються в межах Середземноморського діалогу НАТО.

Програми, забезпечені бюджетом НАТО, призначені для інформаційних потреб, охоплюють відповідну діяльність у штаб-квартирі НАТО; зовнішні заходи, керовані Відділом інформації та преси НАТО; заходи, що відбуваються під егідою урядових або громадських організацій поза межами штаб-квартири НАТО, але за практичної, фінансової або концептуальної підтримки Відділу інформації та преси; заходи, організовані іншими зовнішніми установами з безпосередньою або непрямою допомогою НАТО. Нижче наведено приклади кожного з цих видів діяльності.

Окрім НАТО, інші організації та установи відіграють важливу роль у забезпеченні доступу до інформації, що стосується Альянсу, шляхом розповсюдження друкованих матеріалів, використання електронних засобів зв'язку через Інтернет, реагування на громадські запити. Список цих установ охоплює велику кількість національних та міжнародних організацій. Окремо треба зазначити такі:

- Відділи інформування громадськості та зв'язків із засобами масової інформації урядів держав НАТО та урядів країн - членів РЕАП і країн-партнерів.

- Посольства держав НАТО, які на ротаційній основі виконують роль контактних посольств у столицях країн-партнерів.
- Національні парламенти та Північноатлантична асамблея (ПАА), міжнародний парламентський форум, утворений з метою підтримки цілей та політики Альянсу на парламентському рівні. Штаб-квартира ПАА знаходиться в Брюсселі.
- Національні Атлантичні ради, Атлантичні комітети або Атлантичні асоціації в державах - членах НАТО і країнах-партнерах, створені як освітні установи з метою поглиблення знання і розуміння цілей і політики Альянсу.
- Національні та міжнародні інституції і фонди в різних країнах євроатлантичного регіону, діяльність яких спрямована на розвиток політичних досліджень та забезпечення внеску науковців в обговорення питань безпеки.
- Відділи інформування громадськості військових штабів Альянсу, які розміщені в різних державах-членах НАТО.
- Освітні та навчальні установи Альянсу, такі як Оборонний коледж НАТО в Римі, школа НАТО (SHAPE) в Обераммергау, незалежні Інституції, зокрема Центр Маршалла в Обераммергау, національні оборонні установи та коледжі.
- Міжнародні структури, що об'єднують окремі національні філії різних організацій, такі як Асоціація Атлантичного договору (ААД), що об'єднує Атлантичні комітети, ради та асоціації країн-членів і країн-партнерів; Конфедерація офіцерів запасу держав Альянсу (CIOR), яка об'єднує асоціації офіцерів запасу всіх держав - членів НАТО. ААД має невеликий секретаріат в Парижі і контактну адресу в Брюсселі. CIOR має представництво в штаб-квартирі НАТО в Брюсселі.

Детальнішу інформацію про ці організації подано в розділі 16.

Відділ інформації та преси підтримує прямий зв'язок з Відділом радників з інформування громадськості при Міжнародному військовому штабі з питань діяльності військового комітету.

Відділ інформації та преси має невеликий регіональний підрозділ у Рейк'явіку (Ісландія). Це єдиний виняток, в інших державах - членах НАТО регіональних відділів інформації та преси немає. Військові штаби, що входять в Інтегровану військову структуру НАТО, які розміщені в різних частинах території Альянсу, а також певні організації і агентства НАТО, розташовані поза межами штаб-квартири в Брюсселі, є важливими

складовими структури Альянсу і виконують функції додаткових контактних установ та джерел інформації.

Відповідно до комплексної програми співпраці з країнами-партнерами, а також з урахуванням особливих відносин з Росією та Україною, Північноатлантична рада вжила заходів, спрямованих на вдосконалення забезпечення населення цих країн інформацією стосовно Альянсу. В 1995 році вона затвердила призначення співробітника з питань інформації в посольство Франції в Москві, яке на той час виконувало роль контактного посольства НАТО в Росії.

Цей невеличкий інформаційний відділ був згодом переміщений до посольства Німеччини, коли в 1996 році німецьке посольство перебрало на себе роль контактної установи. Згодом Німеччина прикомандирувала до цього відділу свого офіцера в ранзі полковника для сприяння НАТО у здійсненні інформаційних контактів і заходів зі збройними силами Росії.

У січні 1998 року в Москві відкрився незалежний Центр документації НАТО, який працює в приміщенні Російського інституту наукової інформації суспільних наук. За підтримки НАТО Центр забезпечує доступ до публікацій і документів з питань безпеки, а також видає бюлетень для науковців та інших зацікавлених читачів.

Інформаційний відділ і Центр документації згорнули свою діяльність, коли Росія припинила співпрацю з НАТО після військового втручання Альянсу з метою покласти край кризі в Косові. Під час візиту до Москви в лютому 2000 року Генерального секретаря НАТО лорда Робертсона була досягнута домовленість, яка, на думку членів НАТО, сприятиме відновленню широкомасштабної співпраці, передбаченої Основоположним актом НАТО - Росія. В лютому 2001 року Генеральний секретар НАТО знову відвідав Москву і офіційно відкрив Інформаційне бюро НАТО в окремому приміщенні в центрі Москви.

У 1996 році в Києві відкрився Центр інформації та документації НАТО. Центр комплектується і фінансується Відділом інформації та преси НАТО і працює в приміщенні Українського Інституту міжнародних відносин. Центр забезпечує доступ до відповідної документації, а також до участі в інших інформаційних заходах, зокрема в ознайомлювальних візитах до штаб-квартири НАТО і в семінарах, що спонсоруються НАТО.

Адреси різних інформаційних установ та центрів, згаданих у цьому розділі, подаються в кінці Довідника, де також міститься інформація про інтегровану базу даних НАТО, яка забезпечує доступ до інформації про НАТО через електронні засоби зв'язку в усьому світі.

Засоби поширення інформації, які Відділ інформації та преси НАТО використовує як безпосередньо, так і з допомогою вищезгаданих установ та посередників, включають традиційні форми подання усної та друкованої інформації й розвиток діалогу. Відділ забезпечує виконання важливої програми ознайомчих візитів, в рамках якої до 20 000 осіб, що впливають на формування громадської думки в своїх країнах, відвідують штаб-квартиру НАТО щорічно. Під час таких відвідин візитери беруть участь у брифінгах та дискусіях, де вони обговорюють різні аспекти діяльності та політики Альянсу з представниками Міжнародного секретаріату, Міжнародного військового штабу та національних делегацій.

Відділ інформації та преси також видає друковані матеріали - від збірок офіційних текстів і заяв Альянсу до періодичних та одноразових публікацій, які можуть бути використані для ґрунтовних громадських обговорень відповідних аспектів політики в галузі безпеки.

Офіційні тексти, що, як правило, публікуються Альянсом у вигляді комюніке або заяв для преси, є офіційно узгодженими документами, що віддзеркалюють спільно погоджену політику держав НАТО з конкретних питань або всієї сукупності політичних питань, які переглядаються протягом року. Ці документи утворюють громадський архів Альянсу і дають можливість аналізувати процес формування політики та еволюцію рішень у контексті відповідних політичних подій і обставин. Всі ці тексти публікуються двома офіційними мовами Альянсу, і досить часто іншими мовами.

Окрім цього, Відділ інформації та преси надає допомогу у розповсюдженні заяв Генерального секретаря НАТО, який є офіційним речником Альянсу, а також текстів промов Генерального секретаря та інших офіційних представників НАТО. Ці документи відіграють важливу роль у роз'ясненні політики та досягненні розуміння цілей і обґрунтування політичних рішень Альянсу.

Відділ інформації та преси має також від Генерального секретаря НАТО повноваження видавати періодичний журнал "НАТО Ревю", довідники, брошури, інформаційні бюлетені та інші матеріали, спрямовані на підвищення рівня поінформованості громадськості. Всі ці публікації, залежно від потреб та ресурсів, видаються всіма мовами країн НАТО, а також багатьма мовами країн-партнерів.

Для розповсюдження друкованої продукції нині дедалі частіше використовуються електронні засоби зв'язку. Більшість документів та інформаційних матеріалів НАТО можна отримати через інтегровану базу даних НАТО. Детальнішу інформацію подано в додатку "Джерела додаткової інформації" (Додаток 2).

НАТО має окрему Наукову програму, про яку йдеться в розділі 8, в межах якої видається інформаційний бюлетень та низка наукових публікацій. Ці матеріали друкуються спеціалізованими видавництвами на основі комерційних угод.

До складу працівників Відділу інформації та преси входять зв'язкові службовці з держав - членів НАТО, які відповідають за координацію інформаційних програм, призначених для їхніх країн. Такі програми передбачають візити до штаб-квартири НАТО, організацію конференцій та семінарів у різних країнах Альянсу, надання допомоги парламентарям, науковцям, журналістам та іншим професійним групам з країн НАТО в отриманні потрібної інформації. Відділ зовнішніх зв'язків та відносин з партнерами виконує аналогічну роботу для багатьох країн-партнерів.

Зв'язкові службовці з країн НАТО допомагають в цій роботі, працюючи з країнами-партнерами, здійснюють контакти через посольства своїх держав у різних країнах-партнерах.

Інформаційні програми для окремих країн можуть передбачати і надання концептуальної, практичної та обмеженої фінансової допомоги у відповідній видавничій діяльності громадських організацій держав НАТО і країн-партнерів. Уряди держав-партнерів можуть також отримати таку допомогу у підготовці та виданні матеріалів, спрямованих на інформування громадськості з питань, що стосуються діяльності НАТО.

У науковій галузі інформаційна діяльність НАТО включає щорічне надання Стипендії імені Манфреда Вернера, колишнього Генерального секретаря НАТО, та розподіл стипендій НАТО-РЕАП, що надаються науковцям з держав НАТО і країн-партнерів. Ці стипендії, які призначені для покриття транспортних видатків та підтримки наукових досліджень, розподіляються щорічно на конкурсній основі, відповідно до рекомендацій незалежного журі, з метою підтримки наукової та дослідницької роботи у галузях, пов'язаних з загальними політичними аспектами діяльності Альянсу та питаннями, що стоять сьогодні на порядку денному НАТО.

У межах програми академічних досліджень також періодично надається підтримка в організації міжнародних конференцій, присвячених важливим аспектам безпеки.

Зацікавленість громадськості в доступі до інформації щодо політичної діяльності Альянсу виявляється як безпосередньо, так і через засоби масової інформації, які висвітлюють перебіг подій, пов'язаних з НАТО. Відтак велика частина роботи Відділу інформації та преси пов'язана з пресою, зокрема з діяльністю прес-служби НАТО, яка надає підтримку акредитованим журналістам та іншим представникам засобів масової інформації.

Брифінги для представників преси, інтерв'ю з вищими посадовими особами НАТО, загальні інформаційні брифінги, доступ до фотоматеріалів, аудіо- та відеоапаратури, до електронних засобів зв'язку формують інформаційне середовище, яке має задовольняти потреби ЗМІ різних країн. Під час визначних подій, що відбуваються в Альянсі, зокрема зустрічей глав держав та урядів, у штаб-квартирі НАТО можуть водночас працювати до тисячі журналістів, робота яких має бути адекватно забезпечена. Визначні події, що відбуваються поза межами штаб-квартири, наприклад, засідання міністрів або саміти, що проводяться за кордоном, також потребують відповідних ресурсів для інформаційного забезпечення. Це забезпечення надається обома службами Відділу інформації та преси: прес-служба виконує негайні або короткострокові завдання, тоді як служба інформації забезпечує доступ до ґрунтовної інформації загального характеру, якою представники ЗМІ можуть користуватися довший період.

Прес-секретар та прес-служба щоденно співпрацюють з канцелярією Генерального секретаря та допомагають Генеральному секретарю у забезпеченні його контактів з представниками засобів масової інформації. Прес-служба також відповідає за контакти між представниками преси та іншими офіційними особами Альянсу і за акредитацію журналістів, які відвідують заходи для преси, організовані НАТО. Щоденно прес-служба готує короткі виклади та огляди міжнародної преси, звіти пресових агентств для працівників Міжнародного секретаріату, дипломатичних місій національних делегацій та зв'язкових службовців, що працюють у приміщенні штаб-квартири НАТО. Зв'язкові службовці Відділу інформації і працівники прес-служби також готують огляди національних видань в державах НАТО і країнах-партнерах для Генерального секретаря і допомагають йому у підготовці до офіційних візитів до цих країн.

Відділ інформації та преси також відповідає за бібліотеку штаб-квартири НАТО, якою послуговуються працівники національних делегацій та Міжнародного секретаріату.